

Ekonomiczny Uniwersytet Dziecięcy

Co to są wartości
i dlaczego są dla nas ważne?

Prof. Ewa Chmielecka

Szkoła Główna Handlowa

9 maja 2023 r.

SGH
Szkoła Główna
Handlowa
w Warszawie

EKONOMICZNY UNIwersYTET DZIECIĘCY

WWW.UNIwersYTET-DZIECIĘCY.PL

1

Plan prezentacji

- Podstawowe pytania: czym (kim) jest człowiek? Wartości a człowieczeństwo.
- Ontologiczna (metafizyczna) charakterystyka człowieka – podstawowe problemy.
- porządek genezy i determinacji, warstwy bytowe, psychika a duch – człowiek na tym tle
- Hierarchizowanie wartości – czy jest możliwe?
- Definicje finalne

2

Czym są wartości? Czym (kim) jest człowiek?

- Żart (czy na pewno?):
 - wiedza, wolność, wartości = **www**: human being
- Czy zwierzęta tworzą wiedzę? (nie mylić z informacją)
- Czy zwierzęta są wolne?
- Czy zwierzęta kierują się wartościami (mają moralność/ etykę?)
- Jaki związek pomiędzy wartościami a „człowieczeństwem”?
 - Rozróżnienie wartości instrumentalnych i autotelicznych

To wymaga wejścia w podstawy ontologii - metafizyki filozoficznej

3

Metafizyka

(najkrótszy i niekonieczny przegląd)

- Metafizyka. Źródłosłów mylący - „nauka o pierwszej zasadzie bytu”.
Ontologia jako synonim metafizyki i jako nauka o rodzajach bytów i wzajemnych między nimi relacjach.
- Najbardziej znane stanowiska i problemy ontologiczne:
 - idealizm obiektywny: teologie, Platona - idee jako pierwotna forma bytu.
Rozróżnienie sądów w sensie psychologicznym i w sensie logicznym. „Trzeci świat” Poppera.
 - idealizm subiektywny Berkleya (*esse est percipi*),
 - realizm i materializm jako przeciwstawienie idealizmu. Arystoteles: pojęcie substancji jako złożenia formy i materii.
 - Spór o uniwersalia: realizm ontologiczny (skrajny - Platona, umiarkowany - Arystotelesa), nominalizm (Berkeley), konceptualizm.

4

Ontologiczna charakterystyka człowieka

Podstawowe problemy:

- Zagadnienie duszy i ciała (problem psychofizyczny)
- Determinizm i indeterminizm
- Swoistość bytu człowieka: jak ją określić?

5

Propozycja Nicolai Hartmana i jego następców

Byt można charakteryzować poprzez:

- „Jest” egzystencjalne (sposób istnienia)
- „Jest” predykatywne (bycie czymś, jakimś)

Słowo „istnieć” (jest egzystencjalne) niepodatne na analizę, bo nierozkładalne na elementy prostsze
Można je badać poprzez porównanie sposobów istnienia → porządek ufundowania, **genezy**

Istnienie predykatywne można analizować

- badać sposoby bycia „czymś”,
- określać hierarchie bytów ze względu na ich zależności od siebie, → porządek **determinacji**, **ważności**

6

Typologia bytów ze względu na sposób istnienia

	Może oddziaływać, być przyczyną zmian	Może być przedmiotem oddziaływania	Przykład
Twór realny	+	+	Obiekty i zjawiska fizyczne i psychiczne
Twór nadrealny	+	-	Istoty duchowe (Bóg, „duch ludzki”)
Twór irrealny	-	+	Cień
Twór idealny	-	-	Wartości etyczne, prawa przyrody, struktury logiczne

7

Typy oddziaływania pomiędzy bytami:

- **Determinacja** (umocowanie): porządek samodzielności, relacja istotowa typu *quid juris?* Charakterystyczne dla bytów ze względu na „jest” predykatywne
- **Realizacja** (uwarunkowanie, ufundowanie) : porządek samoistności, relacja incydentalna typu *quid facti?* Ze względu na „jest” egzystencjalne
- Czyli czym innym jest porządek faktycznego istnienia (powstawania, ufundowania) od porządku podporządkowania (determinacji). Człowiek powstaje jako byt fizyczny, ale początkowe determinacje fizykalno-psychiczne ustępują w miarę dojrzewania innym – duchowym.
- Przykład: powstawanie systemu prawa a jego kształt dojrzały.

8

Determinacja

Warstwa bytowa	Zasada determinacji	Przykład
Materia nieożywiona	Struktura	Związki chemiczne
Materia ożywiona	Informacja	Rośliny, zwierzęta, człowiek
Byt psychiczny	Reprezentacja	Zwierzęta, człowiek
Byt duchowy	Sens	Człowiek
Byt intelligibilny	-	Wartości, obiekty matematyczne

9

Człowiek na tym tle:

- Jest ufundowany w swojej cielesności, w warunkach w jakich żyje (tu determinacja przyczynowo-skutkowa właściwa sferze materii, a więc brak wolności). Tu tylko „**jest**”.
- Jest zdeterminowany w swojej duchowości (w wartościach, jakie wybierze - pojawienie się sfery wolności – im więcej wartości, tym większa wolność, bowiem mniejsza sfera wpływów ciała i psychiki). Tu człowiek jest „**jakiś**”.
- Przykłady:
 - Ile rodziców w dzieciach?
 - Co to jest dobre małżeństwo?

10

Wartości (próba charakterystyki za Hartmanem i Schelerem)

- Człowieczeństwo, to ogół tych właściwości, bez których człowiek nie byłby człowiekiem (jego istota). Składa się na to jego cielesność, psychiczność i duchowość, **lecz to duchowość wyróżnia go spośród innych bytów.**
- Człowieczeństwo jest wartością najwyższą, bezwzględną, nie wymagającą umocowania w niczym innym
 - (bez względu na to, czy uznajemy, że jest pochodzenia naturalnego, czy transcendentnego)

Czy możliwe jest hierarchizowanie wartości? Problem kodeksów etycznych

11

Hierarchizowanie wartości. Problem kodeksów etycznych

- Ich potrzeba – czemu służą?
- Edukacja etyczna + zmniejszanie odpowiedzialności za decyzje
- Niepożądane skutki uboczne (utrata wrażliwości moralnej, nietolerancja, produkcja „świętych“)

Niemożność ich sformułowania ponieważ:

- Asymetria powinności i roszczeń
 - Niejednorodność wartości
 - Asymetria powinności i wartości
- Vs kompletność i spójność

Ułomne ale użyteczne

12

Wartości – ujęcie Maxa Schelera

Wartości: 3 cechy zasadnicze

- *pozytywne i negatywne*
- *samodzielne i niesamodzielne*
- *wysokość* (będąca podstawą hierarchii wartości)

Kryteria wysokości

- trwałość
- podzielność
- związek z osobą
- samodzielność

13

Hierarchia dziedzin wartości

Wartości
typu sacrum
(*to co święte*)

Wartości duchowe
(*kulturowe, np. poznawcze,
społeczne, prawne, estetyczne*)

Wartości witalne (*życia, zdrowia, rozkwitu*)

Wartości użyteczne (*użytecznościowe*)

Wartości hedonistyczne (*przyjemnościowe*)

**Istotą dobra moralnego jest respektowanie
hierarchii wartości.**

14

Wartości – ujęcie Nicolai Hartmana

- istnieją wartości *niewspółmierne* (np. etyczne i estetyczne).
- system wartości jest przynajmniej dwuwymiarowy:
 - według wysokości
 - według mocy (wagi)
- *Wysokość* wartości przejawia się w sile *pozytywnej* odpowiedzi emocjonalnej na jej *urzeczywistnienie* (aprobata, uznanie, szacunek, podziw, zachwyt),
- *Moc* wartości ujawnia się w sile *negatywnej* reakcji emocjonalnej na jej *pogwałcenie* (dezaprobata, potępienie, oburzenie, pogarda, wstręt).

15

Wartości – ujęcie Nicolai Hartmana cd.

- Wartość jest tym mocniejsza, im bardziej stanowi warunek konieczny realizacji innych wartości.
- Najbardziej fundamentalną (najmocniejszą) jest zatem **wartość życia - życie nie jest wartością najwyższą**, wbrew temu co się potocznie głosi, lecz **najmocniejszą**.
- Porządki wysokości i mocy są przeciwstawne: moc wartości jest odwrotnie proporcjonalna do jej wysokości.
- Im wartość wyższa, tym nakaz (moc) jej realizacji słabszy i *vice versa*.
- Świat wartości ma więc przynajmniej dwa bieguny: na jednym znajdują się wartości najwyższe, na drugim – najmocniejsze.
- Można w związku z tym wyróżnić dwa etosy: zwrócony ku wartościom najmocniejszym bądź ku wartościom najwyższym.
 - Przykład: etyki zawodowe
 - Przykład: rozróżnienie wartości autotelicznych i instrumentalnych w etykach.

16

Wartości – definicje końcowe

- **Wartość to istota stanu rzeczy umocowana w człowieczeństwie (duchowości):**

- pozytywna - jeśli zgodna z człowieczeństwem
- negatywna - jeśli niezgodna
- neutralna – jeśli doń się nie odnosi.

Przykłady:

- wolność a jej realizacja i zagrożenia
- wiedza a edukacja i jej zagrożenia
- Niebieskookość a ???

- **Wartości to:**

- byty idealne, bowiem są stosunkiem istoty pewnego stanu rzeczy do istoty człowieka, niezależnym od wszelkich przeżyć i postaw, niesubiektywnym.
- byty intelligibilne, nie posiadające zasady determinacyjnej, bowiem to one określają wszelkie stany rzeczy jako homomorficzne z człowieczeństwem.

17

Tytuł slajdu

Dziękuję za uwagę!

18